

SZÉCHENYI 2020

TOP-5.3.1-16-FE1-2017-00009

A helyi identitás és kohézió erősítése Nagyvenyim térségében

Helytörténeti tanulmányok

Készült: 2019. március

Készítette: Magyar Műemléki Topográfia Nonprofit Kft.

Töredékek Pusztaszabolcs múltjából

Pusztaszabolcs terjedelmes (220 km²), lapos süllyedékterület középpontjában fekszik 110 m tszf-i magasságban. Területe 5166, központi belterülete 342 ha. Ezenkívül nagyszámú külterületi lakotthelye — Alsóbesnyő, Békemajor, Felsőcikolapuszta, Harmatospuszta, Szabolcspuszta, Györgymajor, Jónástanya, Szelestanya, Füreditanya, Vasúti őrházak — is van. A süllyedékterület a pannóniai táblás felszín rögzös feldarabolásával egyidejűleg alakult ki a közép- és új pleisztocén folyamán. Süllyedése ÉK—DNy-i irányú vetődés mentén történt, melynek tengelye Ivánca—Pusztaszabolcs—Szabadegyháza—Sárosd vonalában húzódik. A lapos süllyedékterület 35—40 m vastag pleisztocén folyóvízi rétegsor — homok, kavicsos homok, agyag, homokos agyag, átmosott löszös üledékek — töltik ki. A vastag, változatos folyóvízi üledéksor a süllyedés fokozatosságáról, valamint a süllyedés és a feltöltődés egyidejűségéről tanúskodik. A feltöltődés a jégkorszak végén volt a legnagyobb méretű, de még a holocénben is tartott. Felszínét átmosott lösz és homokos lösz borítja. A község határát tagolatlan, gyenge relief energiájú — átlagos reliefenergiája 8 m/km² — feltöltött síkság jellemzi, melynek átlagos tszf-i magassága 113 m.

Pusztaszabolcs és tágabb értelemben vett környéke a Mezőföld határozottan száraz területei közé tartozik, ahol az évi átlagos csapadékösszeg 500—550 mm között váltakozik. A szűkös csapadékkal és a magas nyári hőmérséklettel (július középhőmérséklete 21—21,5 °C) összefüggésben a község területét gyakori aszályos nyári időjárás és jelentős évi vízhiány (125 mm) jellemzi. A feltöltött síkság talajvízben gazdag. Általában sekély mélységű (4—6 m), egységes talajvízszint kialakulása jellemző, ami a mezőgazdálkodást kedvezően befolyásolja. Felszíni vízfolyásai azonban kivétel nélkül mind időszakosak. Az átmosott löszön és homokos löszön kiváló minőségű talajok képződtek (alföldi mészlepedékes csernozjom, réti csernozjom), melyek a község mezőgazdasági termelésének legalapvetőbb tényezői. A szántók mintegy 90%-át sok növényvel, kedvezően hasznosítható, kitűnő és jó termékenységű talajok jellemzik. Folyó- és állóvizeiről egy 1935. évi leírásban ezeket olvashatjuk: A község határában folyóvíz nincsen. Állóvizei: a Felsőcikolai-tó, a Szabolcsi-tó, és a Györgymajori-tó.

A Felsőcikolai-tó a község déli részén terül el, özv. Hirsch Alfrédné birtokán. Területe 63 hold 100 n.-öl. Ez forrásból táplálódik és lefolyása nincsen. Szabolcsi-tó a községtől 1 km távolságra nyugatra, Fould-Springer Mária birtokán volt. Területe 1 hold 800 n.-öl. Csapadék és talajvízből táplálódik. A Györgymajori-tó a Szabolcsi-tó tőszomszédságában volt. Területe 2 hold 600 n.-öl. Forrásból táplálódik.

A község neve 1302-ben tűnik fel. A megkülönböztető szerepű Puszta előtag az országos helységnévrendezés során került a helységnévbe. A Szabolcs helységnév a tisztázatlan etimológiájú magyar Szabolcs személynévből keletkezett. E nevet viselte Árpád fejedelem egyik rokona is. A község neve 1898-ban lett Pusztaszabolcs. Meg kell mondani, hogy a Puszta előtag igen szerencsétlen választás volt a törvényhozás részéről. A községi vezetőség is tiltakozott a Puszta előtag miatt, és sokáig a Szabolcs nevet használta. 1926. augusztus 31-i községi közgyűlésen a képviselő-testület kérte a Pusztaszabolcs községnevet Új Szabolcs névre változtatni. A községi határozatot a megyei törvényhatósági bizottság elfogadta és pártoló véleményezéssel küldte meg a belügyminiszternek. A miniszter azonban a javaslatához nem járult hozzá: azzal érvelt, hogy a község már az elmúlt évszázadban is a Pusztaszabolcs nevet viselte.

Az Árpádok korában Pusztaszabolcs Adonyhoz tartozott és királyi ménesbirtok volt. A mai Szabolcspusztának Zabos, Cikolapusztának Csikóalja volt a neve. Zabos egy ideig Csák-birtok volt. 1302-ben a székesfehérvári káptalan és a dudari Csák testvérek megosztózkodtak Zaboson. Később Zsigmond király Borbála királynénak adományozta az egész birtokot, melyet 1424-ben oklevélbe is foglaltak. 1463-ban Mátyás király ideiglenesen Szakolyi Péter temesi ispánnak adta, de a következő évben már Magyar Balázsnak, a felsőrészek kapitányának, valamint öccsének, Kelemennek adományozta. Magyar Balázs egyetlen leánya, Benigna örökölte. Magyar Benignával a birtok a Kinizsi — majd a Horvát családra szállt. 1650-ben a Zichy családé lett. A török után a puszták a Zichy családé maradtak.

A 17. század második harmadában Szabolcs faluban 80 házban laktak szerb parasztok. Ez a népes falu a török és a magyar földesúrnak egyaránt adózott: a török földesúr Budán lakott, akinek házanként a parasztok évente 1 forintot, minden bárány vagy juh után 1 dénárt, a terményekből tizedet, és Szent György-nap táján (április 24.) két bárányt adtak. A magyar földesurat, (Zichy István) keresztény úrnak nevezték, akinek összesen évenként 13 tallért fizettek a szerb jobbágyok. A magyar

földesúrnak fizetett adó — csekély összege miatt — szinte csak jelképes szolgáltatásnak tekinthető. Zichy István a birtokból beszedett adóból megállapíthatta, hogy földesúri hatalmát a szerb parasztok elismerik.

Ugyanakkor érdeke volt ez a jobbágyságnak, sőt a török földesúrnak is, mivel ezzel megvédték a falut a magyar hajdúk dúlásaitól. Legalábbis ezt a gondolatot sugallta a török is a szabolcsi, cikolai, dajai jobbágyoknak. A hajdúk ugyan váratlanul szoktak lecsapni a hódoltsági falvakra, ahonnan marhákat, méneseket hajtottak el, egyéb ingóságokat elvittek, sokszor egész karavánt raktak meg a hódoltsági falvakban rablott holmikkal. A hajdúk portyázásait — különösen a 17. században — már tiltotta a Habsburg császári parancsnokság, mivel az ilyen portyákat a török részről rendszeresen megtorlás követte. Ebben az esetben török katonákat vezényeltek azokra a hódoltsági falvakra, amelyekben a magyar földesúri hatalom érvényesült, és a török fennhatóság volt jelképes. Ilyen falvak Csókakő, Csesznek, Nagyvázsony, Csobánc, Szigliget, Sümeg, Keszthely körül voltak. A földesúr, Zichy István pedig maga is végvári katonai parancsnok volt, aki a korszak szerint cselekedett. Ugyanis ő is rátört azokra a falvakra, ahonnan az adót valamilyen okból, — esetleg a török tilalma miatt — nem kapta meg.

1699-ben Zichy Imre Cikola- és Szabolcs-pusztákat Miskey János számára 325 forint évi bér fejében átvette. Zichy Imre feltételül szabta még Miskey Jánosnak, hogy a bérösszeg mellett a Miskey-féle győri kaszálókból ad át a Zichyeknek, számukra elégségesnek tartott kaszálókat. A megállapodást Miskey és Zichy három esztendőre kötötték meg.

Miskey János Győrben lovashadnagyként szolgált. A 18. század elején, — még a kuruc-labanc háború előtt — Zichy Imre 1000 forintot vett kölcsön Kutasy Istvántól és Ferenczi Györgytől. Mindketten végvári tisztek és a hódoltságban, — közte az újjászervezett Fejér megye több falvában is — béreltek hatalmas pusztákat.

Zichy Imre a bérlőnek öt évre adta át kezelésbe Cicolát és Szabolcsot. A puszták használatáért 400 forintot számított fel, viszont 600 forintot készpénzben kellett a kölcsönzőnek visszafizetni. Ügy tűnik, Zichy Imre a későbbi évtizedekben is állandóan pénzzavarban volt. 1717-ben Kutasy István és Bíró István Cikola és Szabolcs mellett zálogba vette még Mindszent és Rácszentmiklós birtokokat. Ez utóbbi helységeket Meszlényi Jánostól örökölték a Zichyek. Csak 1719-ben esett szó

arról, hogy a zálogbirtokosok hajlanak arra, hogy a Zichy családnak visszabocsátják Szabolcsot és Cikolát. Zichy Imre a birtokok visszaváltásáért járó összeget letétbe is helyezte.

A birtokok 1719-ben valóban visszakerültek Zichy Imréhez, de csak azért, hogy azokat új zálogosoknak adja át. Alig telt el néhány nap, máris új megállapodás született, mely szerint a Zenneg család és a Miklesits család 40 esztendőre 14 400 forint ellenében vette át ezeket a birtokokat, Adony mezővárossal együtt. A kérdéses pusztákhoz kapcsolták ekkor Szentmihályt és Lórét is, a dunai szigetekkel együtt. Lóré és Adony között átkelő hely volt. Az itt közlekedő vízi szállító járművek és a beszedett díj is a zálogbirtokosoké lett. A Miklesits és a Zenneg családokban a Kiralin nőtestvérek voltak jelen: Miklesits Györgynek Kiralin Mária Magdolna, Zenneg Kristófnak pedig Kiralin Éva volt a felesége. A zálogbirtokosoktól 1744-ben Zichy Ferenc, győri püspök per útján akarta Adonyt és a pusztákat visszaszerezni. A bírói döntés azonban az volt, hogy a zálogbirtokosok (ekkor már Miklesits és Zenneg örökösei: — Sternthall Ferenc és felesége, Zenneg Terézia, és Adorján György) 8 évre 6 ezer forint ellenében Adony kezelésében megmaradtak. Szabolcs, Cikola is Adony mezővároshoz tartozott.

Úgy tűnik, hogy a 18. század közepén az adonyi uradalmat már két Zichy birtokolta, mégpedig Zichy István és Zichy János. 1774-ben mindössze két zsellér élt Szabolcsban, akik nem uradalmi alkalmazottak voltak.¹⁰ Ebben az időben már a Zichyek gazdálkodtak Szabolcson és Cikolán. A birtokok tulajdonosa ugyan Zichy Zsigmond, de a gazdálkodó, Zichy János volt, aki 30 esztendőre 1776-ban 450 ezer rajnai forintért bérelte a nagykiterjedésű adonyi uradalmat.

Szabolcsról 1776 tavaszáról rendelkezésünkre áll egy leírás. Eszerint a pusztán, a fehérvári út mellett van a birkás-major, amely birkaistállókból, kamrákból állott. Egy másik birkaistálló az úttól keletre esett. Ez égetett téglából készült épület volt, és 59 öl hosszúságot tett ki. Az adonyi út mellett volt a csapszék: ez két szobából, konyhából, kamrából állt. Területe 41 négyszögöl volt. Található még Szabolcson több kisebb birkásól és putri.

A pusztán két birtokos is bérelt birtokrészeket. Tóth István birtoka közepére kétszobás házat emelt, és hozzáépített egy istállót, fészert, borospincét és gémeskutat. Hasonlóan kiépítette majorját itt Mészöly István is. Szabolcspusztán a

birkatenyésztés virágzott. 1776-ban a birkák száma 2100 volt. A becsüsök a szabolcsi uradalmi birkaállomány értékét majdnem 3 ezer forintban adták meg.

Zichy Zsigmond osztályos egyezség kapcsán 1769-ben jutott az uradalom birtokába. Zichy Zsigmond azonban a felgyülemlett adósságait nem tudta kifizetni, így kénytelen volt bérbe adni uradalmát.

A II. József-kori népszámlálás alkalmával Cicolán 23 házban 21 család, Szabolcspusztán 11 házban 23 család élt. Ekkor a cicolai lakosság 102, a szabolcsi 133 fő volt. A lakosság a hűbéri társadalmi rendszer idején nem gyarapodott. 1836-ban a szabolcsi pusztákon 173 fő lakott, de a Szabolcs körüli pusztákkal együtt 538 lélek volt itt.

A lakosság zöme római katolikus (440 fő), jóval kevesebb a református (88 fő) és az evangélikusok száma mindössze 10 fő. A római katolikus lakosság pasztorációját Adonyból látták el, a reformátusokét Iváncsáról.

Iskola Szabolcson az 1840-es évek elején már működött. Az iskoláskorú gyermekek száma 46 fő, akik közül 28 járt iskolába. Az iskolaépületről azt jegyezték fel, hogy állaga jó állapotban volt, felszerelést, fűtőanyagot a nagybirtokos ad az iskolának, a könyveket, az írószereket a szülők vásárolják a gyermekek számára. A tanító neve ismert: Blockberger József. Jövedelmének nagyobb része származik a földesúrtól: így az évi 50 forint, a 8 pozsonyi mérő búza, a 12 mérő rozs, az 1 hold kukoricaföld, a 30 font só, és az 50 font hús.

Pusztaszabolcs a szabadságharc leverése után, az 1854. évet követő években községi szervezetben élt. A községi szervezetet azonban csak az adózás megkönnyítése érdekében alakította ki a hatóság. A kisközségi státus 1889-ig volt érvényben.

Ebben az évben Szabolcs nagyközségi státust kapott. A településnek azonban nincs belterülete, hiányzik a központi település.

Szabolcs ekkoriban olyan eszmei község, amely Magyarországon az uradalmakban alakult ki. Eszmei vagy uradalmi község egész területe a nagybirtokos tulajdonában volt. A lakosság tehát az uradalomtól függött. A lakosoknak nem volt ház- és földtulajdona. Az eszmei község önkormányzatát, a képviselő-testületet, továbbá az előljárást az uradalom érdekei szerint alakították ki.

Az eszmei község nem volt más, mint egy községi hatóságot gyakorló magánuradalom. Az önkormányzat működése így teljesen formális. A községháza Felsőcikolán, az egyik uradalmi központban volt, és a községi ügyeket intéző irodai részlegek, személyek teljesen egybeolvadtak az uradalmat irányító szervezettel.

Pusztaszabolcson az „eszmei községi” szervezetet csak 1924-ben szüntették meg. Ekkor alakult ki a „valóságos politikai község”. Az uradalmak azonban a politikai község létrejötte után is megtartották befolyásukat az önkormányzatban.

Adony község területéből az 1800-as évek elején kivált puszták — Szabolcs, Csongrád, Cikola, — az uradalom alközpontjai voltak. A vasútállomás kiépítésével keletkezett a negyedik gazdasági bázis. 1923-ig a község erre a három uradalmi pusztára és a vasúti telepre tagozódott.

A múlt század utolsó évtizedében a pusztaszabolcsi uradalmak kicsúsztak a Zichy család kezéből. A család eladósodott, és megvált a szabolcspusztai és a felsőcikolai uradalomtól. Szabolcs- és Csongrád-puszták a Fould-Springer család birtokába kerültek. (Fould Springer Maxim bécsi bankár volt.) Felsőcikola pedig Hirsch Alfrédé lett. (Halászra magyarosították nevüket.) Az 5044 kat. hold kiterjedésű szabolcsi uradalom 1898. június 24-én örökösödés révén Springer Mária kiskorúra szállt. Springer Mária lakóhelye Bécs, majd Párizs volt. Az uradalmat a család házi kezelés útján hasznosította, ahol jó természeti adottságok voltak. Ennek ellenére az uradalmi termésátlag nem kiemelkedő: 1901-ben kat. holdanként a búza 7, a rozs 10, az árpa 5, a zab 9 mázsát termelt. Igaz, hogy ebben az esztendőben a terméseredményt a rozsdá, a cecidónia, de az aszály is károsította. 1901-ben viszont a kapásnövények jól fejlődtek, és augusztus elején igen szép terméseredmény mutatkozott burgonyából, kukoricából és répából.

1920 után a község határában levő puszták, majorok a következők: Fould-Springer Mária birtokán volt: Szabolcspusztá, amely a községtől 1 km-re fekszik: Csongrádpusztá 6 km; Nándormajor 2,5 km; Györgymajor 2,5 km; Gyulaakol 3 km; Téglaház 4 km; Tivadarmajor pedig 7 km távolságra esett.

Hirsch Alfrédné birtokán volt: Felsőcikola 3 km; Ludovikamajor 5 km; Halászház 7 km és Székespart, amely 4 km távolságra esett a község központjától. Budapesti Ref. Egyház birtoka, Szelestanya 2 km-nyire volt Pusztaszabolcstól.

1910-ben a község 10 730 kat. hold területen feküdt. Ebből 10 350 kat. hold a termőterület. A művelési ágak között a szántóföld 8937, a legelő 940, a rét 278, az erdő 107, a nádas 63, a kert 25 kat. holdat foglalt el. A művelési ágak között a szántóföld aránya kiugróan magas, s ez is jelzi a gabona- és a szántóföldi növények kiemelt szerepét a mezőgazdasági termelésben. A szántóföldek minősége is kiváló volt. Az első osztályú földek közé 1109, a második osztályba 4405, a harmadikba 2360, a negyedikbe 872, az ötödikbe 191 kat. holdat soroltak.

A lakosság száma a tőkés társadalmi fejlődés idején gyorsan ívelt felfelé: 1857-ben 894, 1870-ben 979, 1900-ban 1360, 1920-ban 2029, 1930-ban 2675, 1941-ben 2748 fő lakta.

A lakosság a 19. század utolsó harmadában túlnyomó részben katolikus (77%); a reformátusok 20; az evangélikusok 3%-ot tettek ki. A lakosság növekedését a vasúti forgalom kiépítése is szolgálta, de a mezőgazdaság tőkés fejlődése maga is igényelte a nagyobb számú kézi munkaerőt. 1900-ban a községnek 9 külterületi lakott helye volt: Györgymajor, Nándormajor, Csongrád, Tivadarmajor, Felsőcikola, Alsózikola, Ludovikamajor és Sáncz-puszta.

1895—1906 között a település az adonyi anyakönyvi kerülethez tartozott. 1907. január 1-jétől azonban önálló állami anyakönyvi kerület lett. 1900-ban a községi bírói tisztséget Scherer Ottó viselte, a községi jegyző Zsoldos Pál, a pénztárnok Prommer János volt. Rády Andor 1902—1923 között volt pusztaszabolcsi jegyző. Utóda Graffy István lett, aki korábban Vajtán töltötte be ezt a tisztséget. Graffy István 1907-től dolgozott községi közigazgatásban. Pályáját Sárkeresztúron kezdte, majd Herczegfalván volt segédjegyző. 1914-ben Vajtára került vezetőjegyzőnek. 1923-tól a politikai községgé formálódó Pusztaszabolcs egyik irányítója lett.

Az 1914. július végén elrendelt mozgósításnál a bevonulók hangulata lelkes volt. A bevonulástól senki sem tartotta magát távol. A hadköteles lakosság a honvédség és a közös hadseregben teljesített szolgálatot. Önkéntes katonák nem jelentkeztek a községből és hadimunkára sem mentek. 1915-ben lóosztályozás volt és a községből 28 lovat találtak, a hadsereg részére alkalmasnak. A katonák a következő érdemrendeket kapták: nagy ezüst 8, kis ezüst 22, bronz 49. A hősi halottak száma 23, hadifogoly 92 volt, akik mind hazakerültek. A községből a kivetett rekvirálási kvóta befolyt, karhatalomra nem volt szükség. A földeket a háború alatt

megművelték. A községben 164 orosz, 43 szerb, 39 olasz hadifogoly dolgozott. Háborús hadirokkant 25 fő volt.

1918 őszén az uradalom tisztviselői elmenekültek a pusztákról. A birtokok jórészt vezetés nélkül maradtak. A forradalom eredménye kapcsán Pusztaszabolcs pusztáin is a cselédség, illetve a bizalmitestületek vették át az uradalmak vezetését. 1919 márciusában már működtek a termelőszövetkezetek. A gazdasági cselédség nem igényelte a földreformot, hiszen a kisüzemek kialakításához, a föld megműveléséhez nem volt meg a szakértelme, de a gazdasági felszerelése sem. A bizalmitestületek a cselédségnek 2 kat. hold „háztáji földet” adtak át, továbbá megígérték nekik, hogy családonként 24 mázsa gabonát, 12 mázsa szénát, 8 mázsa fát is adnak. Ugyanakkor biztosították, hogy a cselédek két tehenet, három sertést tarthatnak.

A Tanácsköztársaság helyi szerve, a falutanács 1919. április 7-én este alakult meg. A tanács tagjai a következők: Battyányi Ferenc, Etl János, Horváth Lajos, Császár Mihály, Hauer Antal, Kenyér János, Péli József, Mercz Gyula, Takács István, Tunyogi János, Tóth István, Gelang István, Rádi Andor, Kordis István, Rumpler János, Mészöly Ignác. A tanács április 8-án öttagú intézőbizottságot választott. Az intézőbizottság tagjai: Császár Mihály, Etl János, Mercz Gyula, Mészöly Ignác, Takács István voltak.

Szeptember elején Adonyból Pusztaszabolcsra 12 fős román őrséget küldött ki a parancsnokság. A románok a vasútállomáson teljesítettek szolgálatot. Az őrséget szeptember 16-án visszavonták Adonyba, ahol a román parancsnokság állomásozott.

A Tanácsköztársaság leverése után a községi hatalmi szervezet, a képviselő-testület 1919. október 6-i közgyűlésén megsemmisítette a falutanács több határozatát. Kimondotta, hogy a tanácshatározatot nem tartja magára nézve kötelezőnek, mivel a „falutanács törvénytelen testület” volt.

Pusztaszabolcs politikai község 1920-ig az uradalmakból állott. A vagyonváltság során a puszták lakói között 600 házhelyet és 2000 hold földet osztottak ki, amely megteremtette a község fejlődéséhez a lehetőséget. A vagyonváltsággal a kezdeti időben a nagybirtokosok szembenállottak. 1921 tavaszán még csak 68 házhelyigénylő volt a községben. A házhelyek ára magas volt, és az igénylők a nagybirtokosokkal a vételárban megegyezni nem tudtak. A földek kiosztását a

nagybirtokosok meg akarták akadályozni, és csak a kisbérletek alakítását emlegették. 1921. április 5-ig mindössze 374 hold föld került kishaszonbérletbe Pusztaszabolcson.

Az Országos Földbirtokrendező Bíróság által kiosztott házhelyeken az építkezések 1923-ban megkezdődtek. A községnek ezt a részét Újszabolcsnak nevezik. A község első lakosai: Szilasi István, Almási György, Dénes György, Badics Sándor, Páczel István, Szántó István, Tiger Mátyás, Almást József, Füleki János, Domanyik János, Szmélin Károly, Erdélyi János voltak.

Ebben az időben folytak le a földbirtokrendezési tárgyalások. Ennek eredményeként a Fould-Springer uradalom földbirtokából 939 kat. hold 101 négyszögöl, Hirsch Alfréd birtokából 518 kat. hold 156 négyszögöl terület a parasztok kezére került. 1924 októberében az Országos Földbirtokrendező Bíróság iváncsai lakosoknak Pusztaszabolcs határában a Fould-Springer uradalom földbirtokából további 77 kat. hold 259 négyszögöl területet kimért.

Az 1930-as évek elején csekély számú kisgazdaközönségről beszélnek a források. A kisbirtokosok néhány hold vagyonváltságos, haszonbérrel terhelt földön gazdálkodtak. A juttatott földeket „vagyonváltság dűlőnek” nevezték el, amely Ludovikamajor mellett terült el. 1937-ben itt a dűlőben itatókutat létesítettek.

(Ludovikamajor nevét a nagybirtokos egyik családtagjától, Zichy Ludovikától kapta. Zichy Ludovika a majorban kápolnát épített, amelyen elhelyezték a település alapítójának emléktábláját.)

1934-ből származó adat szerint folyton fejlődő, gyarapodó község képe tárul elénk. 1930 óta a lakosság majdnem ezer fővel gyarapodott, és négy év alatt 115 ház épült fel. 1941—1942-ben földreformra került sor, amikor újabb házhelyeket is mértek ki.

1934-ben a községi közgyűlésen vetődött fel, hogy a falusi kislakások építéséhez adott kölcsönök törlesztése ügyében a képviselő-testület — az adósok védelme érdekében — tegyen előterjesztést. A pusztaszabolcsi házhelyeken az 1920-as évek közepétől sorra épültek FAKSZ-kölcsönrel a házak. A kölcsön törlesztése azonban egyre nagyobb nehézségekbe ütközött, mert a kölcsönfelvétel idején a terményárak még elfogadhatók voltak: a búza 30, a kukorica 15 pengő volt mázsánként. A gazdasági világválság idején azonban a gabona árai igen mélyre zuhantak, így az

adósok anyagi helyzete is igen rossz volt. A községi előterjesztés szerint az adósokon a pénzügyet azzal tud segíteni, ha a törlesztéseket hosszabb időtartamra szabja meg, mert ezzel a részletek is csökkennek.

A község belterülete 1935-ben 60 kat. hold. 18 utcája, 1 közttere, 3 pusztája és 9 majorja volt. Egy korabeli leírás szerint az utcák nem voltak elnevezve; a községben 300 ház van, amelyeket nem számoztak meg; a belsőségek általában 300, 400, 600 n.-ölesek, szélességük 24, 32 és 40 méter; az egész község új keletű, a házak 1923 után épültek, kivéve az állomási épületeket és a pusztákat; házhelyrendezés az OFB útján történt, a házhelyeket az állomástól keletre osztották ki; a házhelyeknek csak egy részét fizették ki 1935-ig; az utcák szélessége 8 öl; építkezéseknél a szemben levő házaktól 10 öl távolságra helyezik el az új épületet.

1923—1927. években az új házhelyeken mintegy 230 ház épült. Az 1927-től eltelt években azonban lelassult az építkezés. Az építkezés anyaga leggyakrabban vályog, ritkábban téгла- és vertfal. Az alapozást minden esetben szilárd anyagból készítik 1,5 m mélyre, magasság általában 3,8 m. A községben minden ház cseréppel vagy palával volt fedve. Nádfedeles házat nem építettek. A szobák 90%-a padlózott volt. A legtöbb helyen szigetelték az épületeket. Az általános ajtó méret 90X200, ablak méret 30X140 cm. A kémény anyaga kivétel nélkül téгла volt. 1942-ben újabb 300 házhelyet osztottak ki. Ez a tény felvetette a község lakosságának megduplázódását, mégpedig egészen rövid idő alatt.

A község kedvező közlekedési viszonyokkal rendelkezett. Ennek következtében a pusztaszabolcsi községi önkormányzatot a járási szervek olyan ajánlással keresték meg, hogy Adonyból a székhelyet Pusztaszabolcsra helyezik át. Kérték az önkormányzat állásfoglalását. 1922 őszén az adonyi járásbíró ság tervezte, hogy székhelyét ide helyezze át. E tervezet ellen a dunapentelei képviselő-testület tiltakozást jelentett be, mivel maga is igényelte volna a járásbíró ság elhelyezését. 1925. június 15-én pedig a közigazgatási járási székhelynek az áthelyezése ügyében is történt intézkedés. A község ezt a korábbi években megkezdett akciót most megindította, Meszlény Béla főszolgabíró elnöklete alatt megtartott közgyűlésen elhatározta, hogy a székház céljára ingyentelket adományoz.

1926. december 18-ig Kellner Márton számtartó volt a bíró. E napon megtartott előljáró-választáson községi bírónak Boór Emilt, még mindig a legerősebb gazdasági

egység, a Fould-Springer uradalom jelöltjét, annak tisztartóját választották; törvény bírónak Magyar Istvánt; pénztárossá Scheffer Istvánt; közgyámmá pedig Csefkó Györgyöt választották meg.

1928. április 16-án a képviselő-testület egy díjnoki állást szervezett. Augusztus 16-án a képviselő-testület községi orvosi állásra Csapó Jenő dunapentelei magánorvost, segédjegyzővé Keceli György, okleveles jegyzőt választották. Október 29-én a képviselő-testület Lits Jenőt községi írnokká választotta.

1932. december 2-án tartotta meg Ferdinándy István szolgabíró a községi előjárók tisztújítását. Községi bíró ismét Boór Emil lett, aki egyébként 1942-ig tölti be ezt a tiszteletet. A helyettes bíró Magyar István, pénztáros Scheffer István lett. Mint látjuk, mindnyájan az uradalom alkalmazottai. 1942—1945 között azonban már községi lakos, ill. parasztember, Futó Jakab lett a községi bíró.

A községi képviselő-testületben a virilisnek nevezett személyek, — s egyben a községben a legtöbb adót fizetők is — a következők a II. világháború idején: Bonczos Miklós (200 holdas birtokos); Körbei Henrik (ercsi cukorgyári igazgató); Holczer Lajos nagybérlő; Könye Zoltán kereskedő; Matolcsy Gábor gyógyszerész; Császár Pál kocsmáros; Szalontai Jenő kereskedő és malomtulajdonos; Nagy István tejüzem-tulajdonos.

A község házáat még az első háború idején, 1916-ban a vasútállomáshoz közel építették meg. Az építést Róth Ede és Jakab építési vállalkozók végezték. A község háza felépítése 56 ezer koronába került.

A vagyonváltásos ingatlanok kiosztása során a község, — mint testület — is részesült házhelyjuttatásban. A község a házhelyekért azonban csak annyit fizetett, mintha azok szántóföldek lettek volna. A valóságban a házhelyek tényleg szántóföldek voltak, és beépítésük közcélú létesítményekkel 1939-ig nem történt meg. A házhelyekért járó megváltási összeget a község tartálékolta, amely 15 év alatt jelentősen gyarapodott. 1940-ben kísérletet tett az előjáróság, hogy az összeget váltságdíj címén egyszerre befizethesse.

1941 elején a Wooster-Frank-féle uradalom képviselője előterjesztést tett az iránt, hogy a községi tulajdonú házhelyekért cserébe kb. 60 magyar hold területet adjon át. A birtokrész a dombóvári—tapolcai vasútvonal találkozásánál feküdt. A képviselő-

testület határozatilag hozzájárult a felajánlott terület cseréjéhez. A házhelyek egyébként a „Grófi csapásnak” nevezett határrészben voltak.

A községnek az Országos Földbirtokrendező Bíróság közcélokra még további 10 hold földet juttatott. Az előjáróság ezt a területet bérbeadás útján hasznosította. A területből 2 hold 700 négyszögölet temető számára jelöltek ki. Mivel a földek távolabb feküdtek a községtől, ezért a temetőkert kialakítását Balog János 2 hold és 700 négyszögöles területén alakították ki, és helyette az OFB földtelekből juttatott neki hasonló nagyságú földet.

A község lakóinak kétharmad része vasutas és iparos, és csak egyharmad része volt földműves. Pusztaszabolcs vasútállomáson 1923. július elején a mozdonyvezetők és a fűtők körében szocialista szervezkedés folyt. A mozgalom a székesfehérvári 2. honvéd vegyesdandár-parancsnokság tudomására jutott. Az állomásra a katonai parancsnokság ideiglenes pályaudvari őrséget rendelt ki. Augusztus 3-án a vasúti alkalmazottak közül 7 fő megtagadta a szolgálatot, akiket az őrség még e nap délelőttjén őrizetbe vett. Az őrség határozott fellépésére az állomás többi alkalmazottja a munkát felvette, a fűtők és a mozdonyvezetők augusztus 4-én reggel a szolgálatot megkezdték.

A község az adonyi orvosi körhöz tartozik. 1922-ben az Adonyban lakó körorvos lakbéréhez Pusztaszabolcs évente 540 koronát adott. A pusztaszabolcsi képviselő-testület 1925 elején hozott határozatot, mely szerint a község kilép az adonyi orvosi körből és külön községi orvosi állást szervez. A megyei törvényhatósági bizottság azonban ezt a határozatot megsemmisítette, mivel nem tartotta a községet anyagilag eléggé erősnek arra, hogy önállóan el tudja az orvost tartani. 1928. május 7-én azonban arról kapunk hírt, hogy a község orvoslakást vásárolt.

1928 végén felmerült a községben a gyógyszertár felállítása. Vajda Gyula, adonyi gyógyszerész megígérte a községnek, hogy fiókgyógyszertárat szervez Pusztaszabolcsra és azt a szükséges szerekkel ellátja. A Népjóléti Minisztérium a fiókgyógyszertár szervezéséhez hozzájárult. Vajda Gyula Pusztaszabolcsra a gyógyszertár kezelőjének vejét küldte ki, aki 1931-ben az üzletet önállósította.

1940. december elején megszervezték a pusztaszabolcsi egészségvédelmi kört. A községben helyiségeket rendeztek be a védőnő számára, aki tanácsadást végzett. A

védőnő lakbérét a vármegye fedezte. Ez évi 300 pengőt tett ki. A tanácsadó helyiség évi bére 200 pengő volt.

1928 végére a pusztaszabolcsi vasútállomás épületébe a Bicskei Villamos Rt. bevezette a villanyt. A községi jegyző kérte, hogy a község házáat, a jegyzői lakot szintén lássák el elektromos árammal, hiszen ezek az épületek az állomás épületei közé voltak beékelve. Ezt hamarosan meg is valósították. 1929. április elején ismertetésre került a villamos társaságnak az ajánlata a község belterületének villamosítására. Ez a társaság azonban már a Fejér Megyei Villamossági Rt. volt. A község beleegyezését adta ahhoz, hogy a közdülő utakon a részvénytársaság végig vezesse azt a magasfeszültségű vezetékkel, mellyel Pusztaszabolcs, Perkáta, Dunapentele, Rácalmás, Adony, Iváncsa községeket árammal látja el. A felsőbb szervek nem engedélyezték, hogy Pusztaszabolcson a középületeket villanyvilágítással lássák el, így csak a magánházakba történt meg bevezetése. 1940 elején került sor arra, hogy a középületeket és az utcákat is ellássák villanyvilágítással. 1940. július 26-án jelentették be a községi közgyűlésen, hogy a közvilágítás a községben megkezdődött.

1929 februárjában Adony község előljárósága azt tervezte, hogy Pusztaszabolcs és Adony között autóbusz-közlekedést szervez. A pusztaszabolcsi képviselő-testület a tervezetet felkarolta és anyagi támogatást ígért a közlekedést szervezőknek. Az autóbusz-közlekedés a két község között 1930 folyamán megvalósult.

1930 őszén a község engedélyt kapott hetivásár tartására. Erre feltétlenül szükség volt, hiszen a lakosság nagy része: a vasutas, az iparos, a kereskedő, a napszámos családok az élelmiszerszükségleteiket a környező községekben szerezték be, ugyanakkor a kisbirtokosoknál eladatlan termékek halmozódtak fel. Az előljáróság 30 km-es körzetbe lévő települések önkormányzatát megkérdezte a hetivásárnyitással kapcsolatban. A megérkezett válaszok értelmében a hetivásári napokat péntekre tették. A község 1200 négyszögöles telket biztosított vásártér céljára. Ennek egy részét elkerítették, ahol aprómarhát (juh, sertés, kecske) minden hónap első péntekjén árusíthattak.

1925-ben az iváncsai vagyonválságos földbirtokosok kérik Pusztaszabolcs község területéből részükre megítélt 77 hold földnek Iváncsa községhez leendő átcsatolását, melyet úgy a képviselő-testület, mint a törvényhatóság elutasított.

1930. augusztus 26-i községi közgyűlésen bejelentették, hogy Pusztaszabolcs községtől Alsócikolapusztát Adonyhoz átcsatolták. Az átcsatolási határozatot a vármegyei törvényhatósági bizottság hozta. A pusztaszabolcsi községi képviselő-testület a vármegyei határozatot a belügyminiszternél megfellebbezte, de eredményt nem ért el. Alsócikola az adonyi nagybirtokosok, — Zichy Aladár és Zichy Lívia — tulajdonában volt. Az uradalom területe 2671 kat. hold. A Zichy család már 1925-ben is kérte az elcsatolást, de akkor azt a pusztaszabolcsi képviselő-testület meg tudta akadályozni. Zichy Aladár és Zichy Lívia az elcsatolás egyik fő érvének azt hozták fel, hogy az alsócikolai uradalom után aránytalanul nagy kegyúri terhet viselnek. Az egyházközség fizeti a helyi lelkészt, a kántort, a harangozót és tartja fenn a kápolnát. A Zichy testvéreknek ezek az érvei azonban csak részben fedték a valóságot, mert például a lelkésznek 27 holdas földbirtoka volt, így annak jövedelméhez a nagybirtokosok nem járultak hozzá. Egyébként a Zichy birtoknak kisebb része, — 1886 kat. hold — Adony határában volt, de ezt is Alsócikoláról kormányozták. Alsócikolán lakott ugyanis az uradalom jószágkormányzója és az intéző. Tehát a 4557 holdas uradalom központja Alsócikolán működött.

Az is tény, hogy a cikolai cselédség nagyobb részének Pusztaszabolcson földjük vagy vagyonváltásos házhelyük volt. A cselédek ezek a földek Pusztaszabolcshoz kötötték. Ugyancsak érvelni szolgált az átcsatolás ellen az is, hogy az alsócikolai uradalomból 128 kat. holdat a pusztaszabolcsiaknak osztották ki az 1920-as évek első felében.

1930-ban ezt a földterületet, melyet egyébként „Sánci földeknek” neveztek, még nem csatolták el Pusztaszabolcstól. Erre 1932 elején került sor. A Sánci földek elcsatolása miatt a község a belügyminiszterhez fordult. A beadványból megtudhatjuk, hogy Alsócikola és Sánccpuszta átcsatolásának ügyét nem tekintették befejezettnek, mert a község újrafelvételi kérelmére válasz nem érkezett. Az is a tárgykörhöz tartozik, hogy a pusztaszabolcsi római katolikus egyházközség a Belügyminisztérium döntése ellen eredménytelenül a Közigazgatási Bírósághoz fellebbezett.

1935-ben országos vásártartási jog elnyerésére tettek lépéseket. A községi közgyűlésen olyan javaslat hangzott el, hogy évi négy országos vásárt tartsanak Pusztaszabolcson. A községnek ezen irányú kérelmét azonban a felettes szervek nem támogatták. Így a vármegye az 1935. évi kérelemre 1939-ig nem is válaszolt. 1938-ban 30 kilométeres körzetben kikérték a községek véleményét a vásártartásról,

azonban Adony, Dunapentele, Székesfehérvár, Vál ehhez nem járult hozzá. Ezek a községek saját vásáraik eljelentéktelenedését látták egy új országos vásárt tartó településben. A négy település ellenszegülése elegendőnek mutatkozott arra, hogy a vármegyei törvényhatósági bizottság a pusztaszabolcsiak kérelmét elutasítsa. A község azonban az elutasításba nem nyugodott bele, és a kereskedelmi miniszterhez fellebbezte meg a kérelmet. A miniszterhez alapos javaslatot készítettek: eszerint a pusztaszabolcsi gazdák és a pusztákon élő birtokosok igen nagy számú állatot tartottak. Ezek felhajtása a távol fekvő vásárookra fárasztó volt. A legközelebbi vásár 10 km-re volt, Adonyban, de Perkáta, Ercsi, Velence, Kápolnásnyék már távolabb estek. A község kisbirtokosai, a puszták népe a vásárokra gyalogszerrel mentek, így 20—30 km-t is megtettek azért, hogy állataikat, termékeiket értékesíthessék. Ugyanakkor a kereskedelemügyi kormányzatnak tekintetbe kellett volna vennie, hogy Pusztaszabolcs kedvező feltételekkel rendelkezik a vásártartáshoz, mivel Dunántúl egyik legnagyobb vasúti csomópontja alakult itt ki. Mivel a kereskedelmi miniszter 1941. február elejéig a pusztaszabolcsiak kérelmére nem válaszolt, így ügyüket Simon József országgyűlési képviselőnek adták át, hogy a kormánynál kieszközölje a vásártartási jogot.

1937-ben a Legeltetési Társulat önkormányzatát a járási főszolgabíró felfüggesztette. Ennek oka az volt, hogy a vezetőség fennállása óta nem készített költségvetést, számadást nem vezetett, és állandóan adósságokkal küszködött. A Legeltetési Társulat ügyeit a községi elöljáróság vette át. Az elöljárósági tevékenységből kiderült, hogy az 1926-ban alakult társulat a legelőjárulékot nem hajtotta be. A társulatnak 52 tagja volt. Az 1937-re elkészített társulati költségvetés minden tagra 40 pengő illetéket vetett ki, amelyet a későbbi években is megfizettek. Csakis az elég magas illeték lefizetése biztosította, hogy a legelőtársulat az adósságaitól megszabaduljon, illetve fizetni tudják a pásztorokat, eltarthassák az apaállatokat, felépíthessék az apaállat-istállót, a pásztorházakat.

A felgyülemlett belvíz gyakorta okozott áradásokat a község területén. 1940 februárjában a nagy havazás miatt a Magyar, a Pozsonyi és a Mária utcát fenyegette árvíz. Ezekben az utcákban a nyári esők, záporok alkalmával egész tavak keletkeztek. 1939 őszén az esők után már megemelkedett a talajvíz szintje, így félt volt, hogy a hóolvadás során a házakat árvíz önti el. Az elöljáróság ezért a veszély elkerülése érdekében hótakarítási és hóelszállítási munkákba fogott. Az árvízvédelmi

munkákra 1940 tavaszán 1400 pengőt fordítottak. Ennek keretében elvégezték a hótakarítást, továbbá az ároktisztításokat. Az egyes veszélyeztetett községrészekben „veszélyelhárítási bizottságok” működtek, melyek árvíz esetén hatósági intézkedéseket foganatosíthattak, közmunkát vehettek igénybe a veszély elhárítása érdekében, továbbá elrendelheték a kitelepítést, s az érintett lakosságot a községi vagy magántulajdonban lévő épületekben elhelyezhették. 1941-ben a nagy havazás utáni olvadás, majd a nagy esőzések belvíz okozta károkkal jártak együtt. A mélyebb talajon fekvő házak, amelyek vertfalból vagy vályogból készültek sorra dőltek össze.

Mivel Pusztaszabolcson téglát nem égettek, szilárd építőanyagot nem bányásztak, a képviselő-testület kísérletet tett, hogy a község határában lévő Dohányosi dombon téglát égessenek. A kísérlet sikere esetén a téглаégetőt a község megépíti és vállalkozónak adja át az égetést. Azt remélték, hogy helyi előállítással olcsóbb építőanyaghoz jut majd a község.

1935 végén a községrendezési szabályrendelet megalkotására került sor. Ez a házak számozásáról, a gyalogjárókról, a fásításról, a kerítésekről, az épületek szabályozási vonaláról rendelkezett. Felújítottak egy 10 évvel korábbi községi közgyűlési határozatot, amelynek értelmében az utcákat dió- és hársfákkal ültetik be.

A község kiadásainak fedezésére elég nagy összegű pótdát vetett ki. 1919-ben a pótdát 57% volt, de ez a későbbiekben változott: 1921-ben 20, 1922-ben 32% volt. 1924-ben a belügyminiszter elrendelte, hogy a községi pótdát maximuma 50% lehetett. A pusztaszabolcsi előjáróság 1928. október 1-jén azt jelentette, hogy ezzel az összeggel a község képtelen magát fenntartani.

A községi bevételeket ezután is az állami adóalap után kivetett községi pótdát alkotta. 1930-ban az állami adóalap 52 558 pengő volt, de ez Alsócikola elcsatolásával 33 166 pengőre csökkent. A községi pótdát százalékát a költségvetésben mutatkozó hiány szerint szabták meg. Ez 1940-ben 68, 1943-ban pedig 113%-os volt.

A községi jövedelemhez a vadászati jog bérbeadásával is hozzájárultak. A községben három önálló vadászati jogot képviselő terület volt: a Fould-Springer uradalom, Holczer Lajos bérgazdasága és Tóró Tivadar bérgazdasága. Fould-Springer uradalomban vadőr nem volt. A felügyeletet a vadászati területen az éjjeliőrök látták el. A vadértékesítés (nyulak és foglyok) élve történt. Holczer Lajos

bérgazdasága azonban 3 vadőrt alkalmazott. Itt évente 500 lőtt vadat értékesítettek. Tóró Tivadar bérgazdaságában 1 vadőr volt. Itt évente 200 lőtt vad került eladásra. A községi 1500 kat. holdas vadászterületet Boór Emil bérelte. 1927-ben 350 vadat lőttek ki. Halászati joga a Holczer Lajos bérgazdaságának volt.

A törpe- és kisbirtokosok földje enyhén dombos fekvésű, anyaga homokkal kevert agyag és ezért is jó termőföld. Tagosítás nincs, kizárólag a vitézi telkek vannak egy tagban. A dűlőknek nevei nincsenek. 1927. évben 1 kat. hold ára 800—1000 pengő volt. A kisbirtok fő terménye a búza, a tengeri és a rozs. A búzát két szántás után vetik el. Nemesített vetőmagot 1935 körül még kevesen használtak. Műtrágyát nem alkalmaztak. Az istállótrágya részére trágyagödröt készítenek, de a trágyát nem kezelik. Egy hold földre kb. 80 mázsa trágyát hordanak, s azt mindjárt alá is szántják.

A kisbirtokosok tulajdonában 3 cséplőgép, 1 traktor és 3 vetőgép volt. A cséplőgépek közül 2 bércséplőgép, egy pedig a gépszövetkezeté. A cséplés 3 benzinüzemű cséplőgéppel történik. Kézi vagy járgányos cséplőgép vagy lónyomtatás a harmincas években már ismeretlen. A gabonakeresztet 18 kévéből rakják. A nagyobb gazdák aratókat alkalmaztak. Bérük a tizedik rész volt. A kisgazdák összesen 8 gazdasági cselédet alkalmaztak. A kisbirtok termésátlagai: búza 8 m, rozs 6 m, árpa 9 m, zab 5 m, tengeri 15 m, burgonya 40 m kat. holdanként. A kisbirtokosoknak szőlei, rétjei nem voltak.

A legelőtársulat közlegelője 25 hold 1288 n.-öl. A társulat 1925-ben alakult. Közlegelőre 53 számos állat járt. A legelőt tavasszal megfogasolták. A legelőn egy kút van. A legeltetési díj tehemenként 17 pengő. Legeltetési joggal nem bírók jószágait a legelőre nem hajthatták ki. Gyümölcstermelésre a község területe alkalmas. Különösen jól megterem a francia barack. Gyümölcstermeléssel vagy kertészettel azonban a lakosság a szükségesen túl nem foglalkozott. A kis- és törpebirtokosok földjei mind vagyonváltságos földek. Az OFB által keresztülvitt földbirtokrendezési eljárás csak 1932-ben (15,062/1933 számú ítélettel) lett befejezve. A vagyonváltságos földek a Fould-Springer Mária és Hirsch Alfrédné birtokából lettek kiszakítva. A közlegelőt is vagyonváltságos földből alakították ki. Földek műveletlenül nem maradtak. A földeket lóval művelik, igával nem bírók mással szántatják föl, kat. holdanként 10 pengőért.

A napszámosok rendszeresen a Springer uradalomban kaptak alkalmazást, más községbe napszámba nem járnak el. A munkásszerződéseket tavasszal szokták megkötni, a munkásokat arató gazdák toborozták össze. A szerződéseket fennakadás nélkül teljesítették.

A munkások munkahelyükről naponta hazajártak. Summásmunkára azonban a napszámosok nem vállalkoztak.

A vitézi telkek száma 13 volt. Valamennyi legénységi telek, egyenként 15 kat. holdas területtel. A vitézi telkeket vagyonváltságos földekből alakították ki 1924-ben a 9643. sz. OFB-ítélet alapján. Vitéz telkes volt: Ákosfi Mihály, Deák István, Ete Mihály, Fornai István, Futó Jakab, Kádár Mihály, Kerék János, Rácskai János, Sereg József, Szántó Pál, Szíjgyártó Ferenc, Talár András és Tóth Ferenc.

Az uradalmi cselédek 31, a vasutasok 37, a napszámosok 17, a törpebirtokosok 8, a kisbirtokosok 2, a kereskedők, iparosok, ipari munkások pedig 5%-át alkották a lakosságnak. A lakosság elég nagy részét kitevő napszámosréteg a gazdasági válság idején hatósági segélyezésre szorult. 1931 telén ínségakciót bonyolított le a község. A szegény pénztár vagyonából iskolai jótékony célra 100 pengőt, szegények megsegítésére karácsonykor ugyancsak 100 pengőt utaltak ki. 1931 őszén 100 mezőgazdasági földmunkás volt ellátatlan, akiket hatósági úton élelmeztek, ruháztak. 1937 nyarán keletkezett községi helyzetjelentés szerint a pusztaszabolcsi lakosok között nincs földigény. Amennyiben a Springer uradalomból még földet osztanának, úgy azt az itteni lakók között nem lehetne elfogadtatni. Csakis új lakosoknak, főleg telepéseknek lehetne a földeket kiosztani. Az 1937-ig kiosztott házhelyeknek kb. fele, még nem épült be, a vagyonváltságos földek közül pedig sokat elhagytak tulajdonosaik. Rigó Pál 1934 őszén a „Grófi csapás” melletti 1000 négyszögöles ingatlanáról lemondott, mert az állami terheket és az évi váltságösszeget nem tudta fizetni. Az ingatlant a község saját céljaira megvette, amelyért 100 pengőt adott Rigó Pálnak.

A lakosság fele 1930-ban napszámos és aratómunkás. Kis- és törpebirtoka 315 családnak volt, akik 1433 kat. holdat műveltek. A 10—25 holdas gazdaságok száma 10, és ezek 168 holdat műveltek. 25—50 holdat 7 család birtokolt, 216 kat. holddal. Űri birtok 2 volt 300 holddal, és 2 család birtokolt 5943 hold területet.

Lakott külterületeken az alábbi házak álltak: Újszabolcson 300, Szabolcspusztán 16, Györgymajorban 4, Csongrádpusztán 5, Nándormajorban 3, Gulyaakolmajorban 1, Tivadarmajorban 1, Téglaháznál 1, Felsőcikolán 3, Ludovikamajorban 1.

A községben a kisipar és a kiskereskedelem, a helyi szükségletek egy részét tudta kielégíteni.

Szikkvízüzeme a Hangya Szövetkezetnek volt, amely szódavizet szállított a vasúti étteremnek és a Sági-féle kocsmának. A gyártáshoz artézi vizet használtak fel. A gyártáshoz használt vizet 1928-ban vizsgálták meg. A községben több vendéglő működött. A Hangya-vendéglő üzletvezetője, Kéri Károly. A vendéglő az állomásépület mellett állt. Ebben a vendéglőben klubhelyiséget rendezett be a kaszinó és az olvasóköri. A vasúti étterem bérlője, Izsák Géza volt. Az étterem a pályaudvari épületben volt elhelyezve. Sági István kocsmája az Adonyba vezető út mellett épült. Cseh István kocsmája a Sági-féle kocsmához szomszédjában volt. A községben lévő hentesek és mészárosok: Császár Pálnak 2 üzlete volt, de 1—1 üzletet vezetett Takács Nándor és Orosz József.

Az iparosok közül 3 dolgozott 1—1 segéddel és 1 dolgozott 1 inassal. Mindnyájan megrendelésre dolgoztak, egyik sem vásározott. Az iparosok közül egyiknek sem volt nyitott üzlete.

Kisbérlettel a lakosság általában foglalkozott. A községi földeket és egy vitézi telket bérelnek. A bérlet kat. holdanként 50 pengő volt.

A községben 4 vegyes-, 1 fa- és 1 gabonakereskedés működött. A Hangya vegyeskereskedésnek korlátlan italmérése volt. Alakult 1919-ben. Alkalmazottak száma 5. Elnöke Graffy István, községi vezető jegyző Szalontai Jenő vegyeskereskedést, gabonakereskedést és fakereskedést üzemeltetett. Négy szakmunkást és 4 napszámost alkalmazott. Kovács László „Vénusz” áruházában vegyeskereskedés, rőfösüzlet és trafik volt, ahol 1 szakképzett alkalmazott segítette a forgalom ellátását. Szűcs Istvánné-féle vegyeskereskedésben a tulajdonos nem alkalmazott kisegítőket. A hitelt rendszerint az Adonyi Takarékpénztárnál vették fel. A hitelkamatláb azonban igen magas volt, 1927-ben 18%-os.

Pusztaszabolcson a község számos megnyilvánulása is jelezte, hogy az anyagiakban szűkölködő község fel akar sorakozni a megye falvai közé. Ez az

egyesületek létrehozásában is jelentkezett. 1925 január havában Graffy István községi jegyző megalakította a „Pusztaszabolcsi Kaszinót” 37 taggal. Elnökké, Graffy István községi főjegyzőt választották. A Leventegyeselet is 1925-ben alakult. Ez 1928-ban 160 tagú volt. A leventegyakorlatokon a megjelenés kötelező volt. Különösen az idősebb évfolyambeliek vonakodtak a gyakorlatokra eljárni, hiszen ez egy egész délelőttöt vett igénybe. A testnevelési törvény értelmében a leventegyakorlatokon való megjelenés kötelező volt. A gyakorlatról elmaradozókat megbüntették. Pusztaszabolcson 1930-ig 100 pengő bírságot fizettek be azok, akiket az említett okokból megbüntettek. 1943 márciusában az adonyi járási leventeparancsnok kifogásolta, hogy a községben nincs leventeotthon, a gyakorlótér, a sportpálya, a lőtér pedig nem alkalmas arra, hogy ezekben a létesítményekben a 360 fős csapat eredményes képzést kapjon.

A helyi Polgári Lövész Egyesületet 1926-ban szervezték meg. Ennek 80 tagja volt az alakulás idején. A tüzoltóságot 30 taggal hozták létre. A tüzoltó felszerelést és a szertárt a következő évben építették meg.

1933 decemberében a helyi sportklub (PSC) a községtől 50 pengő támogatást kapott. A községi közgyűlésen hangoztatták, hogy a sportklub a község életében az elmúlt tíz év alatt nagy szerepet játszott, és érdemesnek tartják arra, hogy támogassák. Két év múltán a sport klubnak 50 tagja volt.

A 19. század végén Szabolcspusztán, Felsőcikolán és Alsócikolán működött elemi népiskola. Ezeket az uradalmak tartották fenn és fizették a tanítókat is. A község fejlődésével szükségessé vált volna egy központi elemi iskola létesítése, de erre több évtizedig nem került sor. Az uradalmi iskolák tovább működtek. A felsőcikolai uradalmi elemi iskola fenntartója a felsőcikolai gazdaság volt. Ez egytantermes iskola, a tanulók száma 53. Egy tanítói állás van itt is szervezve. A tanító természetbeni 2 szobás lakást és 400 n.-öl kertet kapott. Ismétlő iskola általános jellegű. Évfolyamonként 5—8 hallgatója volt, heti 4 órás előadással.

A szabolcspusztai elemi iskola fenntartója a Fould-Springer uradalom. Egytantermes iskolaként működött és a tanulók száma 67. Egy tanítói állást szerveztek. A tanító természetbeni (kétszobás) lakást kapott és 300 n.-öl kertet. A tanító a dalárdát is vezette és a leventéket oktatta. Az ismétlő iskolába Szabolcspusztán 24 hallgató járt. A heti óraszám a téli időben 4 óra volt.

1918 őszén, a Monarchia szétesése után, Pusztaszabolcsra telepítették a horvátországi magyar vasutasok gyermekei részére szervezett elemi iskolát. A gyermekekkel együtt érkeztek ide tanítóik is. Horvátországból mintegy 90 tanuló érkezett Pusztaszabolcsra, szüleikkel együtt. Itt 1924-ig elemi iskolai tanfolyamokat rendeztek, de ettől az évtől kezdve megkezdték a rendes iskolai oktatást.

1923-tól a vasutastelep mellé parasztcsaládok telepedtek le. Ezeken az új telepeken élő, nem vasutas családok gyermekeit a MÁV-iskola felvette. 1928-ban az iskola 164 tanulójából 67 nem vasutas gyerek volt.

A Magyar Királyi Államvasutak Igazgatósága a községhez szomszédságában 1926. szeptember havában kéttantermes, modern berendezésű elemi iskolát épített.

Az iskolai viszonyok Pusztaszabolcsra az 1930-as évek elején némi fejlődést mutattak. Működött a Magyar Államvasutak elemi iskolája, amely most már négytantermes. Két tanterem a községhez mellet, két tanterem pedig a barakkokban volt elhelyezve. Tanulók száma 1927-ben 180 fő. Négy tanítói állást szerveztek. Egy tanítóra 45 tanuló esett. A tanítók természetbeni lakást kapnak 300 n.-öl kerti területtel.

A tanítók iskolán kívüli népműveléssel is foglalkoztak. Télen, minden második vasárnap délután tartottak tudományos és néprajzi előadást. A férfitanítók elfoglaltsága volt a leventeoktatás is. Ismétlő iskola általános jellegű, évfolyamonként 10—15 hallgatóval. A heti 4 órában a tanítás tárgya általános továbbképző elemi iskolai anyag. Ezt a tanfolyamot a község anyagilag nem támogatta. A község néhány elemi iskolai osztály építését kérte a minisztériumtól.

1929 őszén azonban kiderült, hogy a kormányzat a pusztaszabolcsi elemi iskola felépítését nem vállalta, így az a lehetőség van a község előtt, hogy maga létesít iskolát és erre a célra kölcsönt vesz fel, vagy pedig a katolikus egyház építi azt meg, és tartja is fenn. A közgyűlésen a tagság egyöntetű véleménye volt, hogy jelenlegi helyzetükben az iskolaépítés költségeit a község nem vállalhatja. Ismét a minisztériumot kérték, hogy a községben állami iskolát létesítsen és működtessen.

A MÁV által fenntartott iskolában 3 tanító működött. A MÁV kérte a községet, hogy a negyedik tanító javadalmát vállalja magára, sőt az iskola bővítését is. 1928. december 7-i közgyűlésen a község a MÁV iskolabővítési kérését levette a

napirendről, mivel az oktatási kérdést a bővítéssel és egy fő tanító kinevezésével nem oldanák meg. A tanfelügyelőség azt tanácsolta, hogy a képviselő-testület kérje a minisztériumot egy két tanerős állami elemi iskola létesítéséhez. A község felajánlotta, hogy az állami elemi iskolához, a tanítói lakásokhoz telket biztosít. A képviselőtestület szerint a községi iskola építését, fenntartását nem tudják vállalni, mert a község kisbirtokosai szegények, 1—2 holdas vagyonváltóságos ingatlannal rendelkeznek, akik földjük után még 52 esztendőn keresztül fizetik a váltást, házaik pedig FAKSZ-kölcsönrel terheltek.

1930-ban a gazdasági válság elején az iskolai terhektől szabadulni kívántak fenntartóik. A MÁV például a harmadik tanítói státus fenntartását is a községre akarta ruházni, a két uradalom pedig a római katolikus iskolák fenntartási terheitől akart szabadulni. Az iskolák fenntartása évente 3000—3000 pengőt igényelt az uradalmaktól. A katolikus egyház tiltakozását jelentette be a községi képviselő-testületnek, hogy az uradalmi iskolák katolikus jellege megszűnjön, a község pedig sérelmezte, hogy az iskoláztatás terheit az uradalmak és részben a MÁV is rá akarja hárítani. 1930 nyarán a községben 100-nál is több tanköteles gyermek élt. Ezeket a MÁV-iskola már nem tudta befogadni.

A község a MÁV-tól évi 450 pengő ellenében barakkot bérelt, melyet iskolának alakítottak át. A barakkban két tanterem volt. A barakk átalakításához a minisztérium 2500 pengővel járult, a MÁV-val az iskola működtetéséhez szükséges szerződést 1930. augusztus 26-án kötötték meg. 1936-ban az elemi iskolai oktatás helyzete Pusztaszabolcs közigazgatási területén az alábbi volt: a MÁV fenntartott egy két tanteremes iskolát, melyben két tanító működött. A tanítók javadalmát a MÁV fedezte. A község fenntartott — egy MÁV-tól bérelt barakkban — egy két tanteremes iskolát. Itt az egyik tanító MÁV-alkalmazott volt, a másikat az állam fizette. A községi és a MÁV-iskolán kívül még két római katolikus uradalmi elemi iskola is volt a pusztákon: az egyik Szabolcspusztán, a Fould-Springer uradalomban, amely a pusztaszabolcsi községhezától 1 km távolságra esett; a másik, a felsőcikolai béruradalomban volt. Felsőcikola 3 és fél km-re esett Pusztaszabolcstól. Az uradalmi iskolákban egy-egy tanító működött.

Óvoda létesítésének szükségessége 1929 elején merült fel. A községi előljáróság az intézmény létesítését azzal indokolta, hogy a több mint 300 házból álló faluban jórészt MÁV-alkalmazottak, napszámosok, aratómunkások és ipari munkások éltek,

akik délelőtt jártak dolgozni, így gyermekeik felügyelet nélkül maradtak a lakásokban. Az óvodaköteles gyermekek száma 100 fő körül volt. Az óvodaépület létesítéséhez a község ingyen telket ajánlott fel és még 10 ezer pengőt is megígért. Igaz azt az összeget a vármegye bocsátotta Pusztaszabolcs község rendelkezésére, kizárólag óvodaépítés támogatására. A község lakosságának egy része az óvoda vezetését női szerzetesrendre kívánta bízni. Az óvoda azonban csak tíz év múltán jött létre.

1939 tavaszán a volt orvoslakást óvodává alakították át, és elhelyezték benne az óvónői lakást is. A minisztérium állami státusú óvónőt helyezett Pusztaszabolcsra. A község az eddig tulajdonában állt házas-ingatlant a kincstárnak örök használatra telekkönyvi bekebelezés mellett átadta. 1939 nyarán 60—70 gyermek számára nyári napközi otthont állítottak fel. A napközi otthont társadalmi akcióval szervezték meg.

Az iskolaépítési és egyben szervezési kérdések több mint 10 éven át elhúzódtak. Csak 1943. március 26-án értesülünk arról, hogy a helyi katolikus egyház hajlandó iskolát létesíteni. Iskolai célra a község átadott egy 1200 négyszögöles telket, és támogatásképpen 6 ezer pengőt. A képviselő-testületi határozatban olvasható, hogy az egyháznak három éven belül meg kell építenie az iskolát, ahová összevonják az uradalmi iskolákból és a MÁV-iskolából a tanulókat és a tanítókat.

A Felsődunántúli Mezőgazdasági Kamara 1943 elején azt tervezte, hogy illetékességi területe alá eső járásokban egy-egy téli gazdasági iskolát állít fel. A pusztaszabolcsiak felajánlották, hogy évente 600 pengő tanulmányi segélyt adnak az iskolának abban az esetben, ha azt a községben állítják fel.

1944 januárjában a MÁV társulati iskolának 233 tanulója volt, akiket négy tanító oktatott. A tanítók közül kettő volt MÁV-alkalmazott, kettő pedig állami státusú.

A községi népkönyvtár részére 1937-ben 100 pengő értékben rendeltek könyveket. Ezt a tényt annál inkább meg kell említeni, mert a legutolsó könyvrendelés a községtől 10 évvel korábban történt. Most már úgy látszott, hogy a község a legsúlyosabb gazdasági bajokból kilábal. Könyvtára volt az Úri Kaszinónak és a Levente Egyesületnek is.

1926-ban az Országos Földbirtokrendező Bíróság a Fould-Springer uradalom földbirtokából 200 kat. holdat. Hirsch Alfréd földbirtokából pedig 100 kat. holdat a vagyonváltságos földeken felül megváltott és azt a budapesti református egyháznak

juttatta. Ugyanekkor a pusztaszabolcsi római katolikus egyház részére a Fould-Springer uradalom vagyonváltásos földjéből 25 kat. holdat juttatott.

1931. április 26-án a római katolikus egyházban bérmálást tartottak. Ez volt az első bérmálás Pusztaszabolcs történetében. A megyéspüspök helyett Haász István tábori püspök végezte a bérmálást, akit Kéri Ferenc esperes, Meszleny Béla járási főszolgabíró, Kovács István csendőr százados és Holczer László földbirtokos a község határában díszmagyarba öltözött lovas bandérium élén vártak. A község házával szemben felállított díszkaputól a kápolnáig vezető útvonalon vonult a küldöttség a kápolnához, ahol Gerencsér János adonyi plébános és Halmos Béla helyi lelkész várakoztak. Részt vett az ünnepségen Boór Aladár miniszteri tanácsos, Gyökössy Endre MÁV-főfelügyelő, Rutner Béla MÁV-vonalfőnök, Reithoffer Ödön uradalmi jószágigazgató, Várady Lajos alezredes, Mészáros István apátplébános. A püspök a szertartás után egyháztanácsi ülést tartott, majd a helyi testületek küldöttségét fogadta.

A római katolikus egyházközség 1929-ben alakult. A községben templom nem volt, és egy vasúti barakkból 1926-ban átalakított kápolnában tartották az istentiszteleteket. A kápolnának védőszentje nincs, így búcsúnapot sem tartottak. A hitközségnek 2 ezer körüli tagja volt, amely élén hitközségi elöljáróság állt. Ez az elöljáróság 21 tagú. A lelkészi épület, illetve lakás a templombarakokban volt kialakítva. A lelkész az anyakönyveket 1929 óta vezeti. Az első lelkész, Halmos Béla volt, aki 1929—1931 között működött a községben, 1931-től Paróczay Sándor volt a lelkész.

A községben három vallási egyesület működött: a Mária Kongregáció 30 taggal, az Oltáregyesület 50 taggal, a Szívgyárda pedig 70 taggal. 1935. augusztus 3-i községi közgyűlésen a katolikus templom építésével kapcsolatos kérdésekről határoztak. A közgyűlés elé a katolikus egyház terjesztette elő azt a kérelmet, miszerint a templomot az adony—pusztaszabolcsi törvényhatósági út mellett építhesse fel. Az építész terve az volt, hogy az út két oldalt kerülje meg a templomot. A képviselő-testület ehhez a tervhez hozzájárult, és az út elvezetéséhez szükséges 6 községi telket a vármegyének átadta. Arra kérték a törvényhatóságot, hogy az út egyik szárnyát 1936-ban, a másikat pedig 1937-ben, a templom megépítése után készítsék el. A képviselő-testületi határozatban olvasható, hogy meg vannak győződve a templom és környezetének esztétikai célszerűségéről, mert a „község főútvonalának

tengelyében fekvő, magyaros stílusban épített templom a község fő díszé lenne", továbbá a forgalom két útra történő terelésével a közlekedés ideálissá válik.

1941 májusában a katolikus egyházközség községi segítséget kért temploma felépítéséhez. A községi képviselő-testület 10 ezer pengőt utalt ki az egyházközségnek, igaz ezt az összeget a község váltóra vette fel. A kölcsön után a kamatokat és a törlesztést a község magára vállalta. A templom építését 1937-ben kezdték meg. Az építési telket az egyházközségnek a Fould-Springer uradalom ajándékozta.

A helyi református egyház is 1200 négyszögöl területet kapott templomépítés és lelkészlak létesítése céljára a községtől. Ez 1935. augusztus elején történt. A községi képviselő-testület magára vállalta az ingatlanok után évente fizetendő járulékot is. (A két 600—600 négyszögöles parcella ugyanis vagyonváltságos ingatlan volt.) A járulék átvállalását a vármegye, sőt a belügyminiszter is jóváhagyta. A református templom előtti területet, — amelyet a katolikus templom építése után már nem hasznosítottak — szintén megkapta a református egyház. Ezt a területet parkosították.

Csendőrőrs 1932-től volt Pusztaszabolcson. Laktanyát a község közepén rendeztek be. Ezért a kincstár évente 1400 pengő bért fizetett. A bérlet 10 évre szólt. Csendőrpihenőt Szabolcspusztán, Csongrádpusztán, Nádormajorban és Felsőcikolapusztán alakítottak ki.

A községben egy állandó és egy soros éjjeliőr van. Az állandó éjjeliőr fizetése, évi 500 pengő. Ellenőrzését a törvénybíró végzi. A község házában fogadóhelyiséget alakítottak ki, amely 15 négyzetméter területű volt. A községnek önkéntes tűzoltósága 30 tagból állt. Felszerelése egyenruhából, fecskendőből és lajtkocsiból állt. Tűzoltószertár a templomtéren volt. Nyáron (június 1—szeptember 1-ig) éjjeli tűzőrséget szerveztek. A tűzjelzés harangszóval és kürtjelekkel történt.

A község 3 mezőőrt alkalmazott. Egy mezőőrre 700 kat. hold őrzése jutott. Fizetésük 28 m gabona, melyet saját maguk szedtek össze a földtulajdonosoktól. A három mezőőr tehát minden kat. hold terület után 4 kg búzát kapott. 1937-ben azonban a természetbeni járandóságot pénzre váltották át. Megegyeztek a mezőőrökkel, hogy a búzát 1500 pengőre váltják át, így egy-egy mezőőr évente 500 pengő fizetést kap.

Súlyosabb bűncselekmények ritkán fordultak elő a mezőn. 1928-ban azonban halált okozó súlyos testi sértés történt. Szórványosan előfordultak mezei kihágások. A mezőrendőri bíraskodást az elöljárósági tanács végezte. Ez írásbeli ítélettel történt.

A Fould-Springer uradalom tulajdonosa 1935-ben Fould-Springer Mária bárónő, Területe 3849 kat. hold 1518 négyszögöl. Művelési ágak: szántó: 3320 kat. hold 1427 négyszögöl, kert 18 kat. hold 1055 négyszögöl, rét 5 kat. hold 1132 négyszögöl, legelő 351 kat. hold 38 négyszögöl, erdő 12 kat. hold 1196 négyszögöl. Földadó alá nem eső terület 140 kat. hold 1470 négyszögöl volt.

Az uradalom jószágigazgatója Reithoffer Ödön, aki 1905-ben végezte az akadémiát. Tisztartó Boór Emil, ki 1905-ben Magyaróváron szerezte a diplomáját. Intéző Kasztner Guidó, 1920-ban szerezte oklevelét. Segédtsztek: Leyrer Károly 1924, Halászy Sándor 1920, Fodor János 1927-ben szerzett oklevéllel. Az uradalom cselédsége: 9 gazda, 4 magtáros, 18 iparos, 6 csósz, 7 pásztor, 120 cseléd. Cselédbérek a következők: gazdabérek — 4,80 P készpénz, 22 mázsa gabona, 2 tehéntartás, 2 borjútartás (a borjú 1 éves koráig), 2 anyasertéstartás szaporulataival és 2400 négyszögöl föld. A magtárosoknak ugyanez a bérük. A cselédeknek évente 18 mázsa gabona, 1 tehén, 2 anyasertéstartás, 1200 négyszögöl föld termése. Az uradalom állatállománya: 200 ökör, 32 pár igásló, 6 pár tisztli ló, 50 tehén, 200 göboly, 2 csődör, 1 bika. Az uradalomban 7 tisztlakás, 31 cselédlakás, 21 istálló, 2 műhely, 5 magtár volt. A cselédek külön lakrészrel rendelkeztek. Néhol azonban még kettőnek volt közös konyhája.

Az uradalom mezőgazdasági gépei: 2 gőzeke-garnitúra, 4 cséplőgép lokomobillal, 1 szívó gázmotor, 4 benzinmotor, 5 szecskavágó, 1 répvágó, 2 lenrosta, 1 gabonatisztító gép, 10 gabonarosta, 2 kukoricamorzsoló gép, 4 kukoricamorzsoló, 40 egyes eke, 20 duplaeke, 1 kultivátoreke, 9 vashenger, 20 fahenger, 5 egytagú fahenger, 80 borona.

A két pusztán (Szabolcspuszta és Csongrádpuszta) vízvezeték van. A jószágigazgató kastélyában külön villanyvilágítás volt. Villanyvilágítás azonban a tisztlakba és a cselédlakásokhoz nem volt bevezetve.

Az uradalomnak 17 és fél km hosszú mezőgazdasági, lóval vontatott vasútja volt.

Az uradalom 200 pár aratómunkást alkalmazott. A munkások Mezőkövesd, Parád, Pincehely, Adony, Sukoró, Pusztaszabolcs községből valók. A munkások keresete 20 mázsa gabona páronként. Évente alkalmaz az uradalom 64 summásmunkást május 1-jétől október 31-ig. Bérük havi 3 pengő készpénz és 1,20 mázsa gabona a férfiaknak, 2 pengő készpénz és 1 mázsa gabona a nőknek. Ezenkívül étkezés és lakás. A summások a Mátra vidékéről valók voltak. Az uradalom évente 40 ezer pengőt fizetett ki a napszámosoknak. A napszám a férfimunkásoknak 1,30 P, a női munkásoknak 1,10 pengő.